

“KADINLAR VE PERESTROYKA” ADLI KİTAP ÜZERİNDEN SOVYET KADINLARININ SORUNLARINI OKUMAK

Chanie Rosenberg (1990). Kadınlar ve Perestroyka, Çev. Osman Akınhay.
İstanbul: Pencere Yayınları, ISBN: 278-975-7814-15-0, 1. Baskı, 152 s.

Elanur Köse Kizir¹

ÖZ

Sosyalizmin teorisyenlerinin, kadınların sosyalizm ile özgürleşeceği düşüncesinin uygulamada ne kadar özgürlük getirdiğinin sorgulandığı bu kitap, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde yaşamış olan kadınların çalışma koşulları, yaşam standartları, sağlık imkanları, aile standartları hakkında bilgi vermektedir. Kitapta, Çarlık İmparatorluğu'nda, Sovyetler Birliği'nin kurulma sürecindeki devrimlerde, Stalinist politikaların uygulama sürecinde, açıklık ve yeniden yapılanma diye adlandırılan Mihail Gorbaçov'un Glasnost ve Perestroyka politikalarının uygulandığı süreçte kadınların hak ve özgürlükleri konu edilmiştir. Kadın özgürlüğünün toplumsal ilerlemede bir koşul olduğunu belirten Karl Marx'ın sözleriyle başlayan kitapta, bahsi edilen bu uzun tarihsel sürecin Sovyet kadınına getirdikleri ve Sovyet kadınından götürdüklerini incelenmiştir. Kitapta bahsi geçen 'Sovyet kadını' terimi, Sovyetler Birliği'nin kozmopolit yapısı içerisinde yaşanan sosyo-ekonomik sorunlarla mücadele eden farklı milletlerden kadınları anlatmaktadır. Geniş bir coğrafyaya yayılan Sovyetler Birliği'ndeki kadınların ortak kimlik sorunlarının ifade edildiği kitapta, Rus kadınlarının yanı sıra Özbekistan'ın Semerkant bölgesinde yaşayan bir Özbek kadının ve Tacikistan'daki bir Tacik kadının yaşamı üzerinden Orta Asya'da yaşayan farklı milletlerden kadınlara da dikkat çekilmiştir. Ayrıca kitapta kapitalist ülkelerdeki kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel durumlarından bahsedilerek sosyalizmin uygulamadaki eksikliği veya hataları kıyaslanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sovyet, Perestroyka, kadın, sosyalizm, yeniden yapılanma

ABSTRACT

This book questions the practical implications of the socialist theorists' idea that women would be liberated through socialism. It provides information about the working conditions, living standards, health facilities and family standards of women who lived in the Soviet Socialist Republics. In the book, women's rights and freedoms were discussed in the Tsarist Empire, in the revolutions during the establishment of the Soviet Union, in the implementation process of the Stalinist policies, in the process of applying the Glasnost and Perestroika policies of Mikhail Gorbachev, which is called openness and restructuring. The book, which started with the words of Karl Marx, who stated that women's freedom is a condition for social progress, examined what this long historical process brought to Soviet women and what they took away from Soviet women. The term 'Soviet woman' mentioned in the book describes women of different nationalities struggling with the socio-economic problems experienced within the cosmopolitan structure of the Soviet Union. The book expresses the shared identity issues of women in the vast geography of the Soviet Union, drawing attention not only to Russian women but also to women from different ethnicities living Central Asia, including an Uzbek women from the Samarkand region of Uzbekistan and a Tajik women from Tajikistan. In addition, the book mentions the social, economic and cultural conditions of women in capitalist countries and compares the shortcomings or mistakes of socialism in practice.

Keywords: Soviet, Perestroika, women, socialism, reconstruction.

¹ Ankara Üniversitesi, elaakose@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2778-4517

Sorumlu yazar / Corresponding Author: Elanur Köse Kizir e-posta: elaakose@hotmail.com

Gönderilme /Submitted: 05.05.2023 **Kabul/ Accepted:** 24.11.2023

1. GİRİŞ

On sekizinci yüzyılın sonlarından on dokuzuncu yüzyılın başlarına doğru siyasal ve düşüncel alanda değişim gösteren dünyada kadınların toplumdaki konumunu arama ve belirleme isteği, Avrupa’da Feminist Kadın Hareketi’ni ortaya çıkarmış ve zaman içerisinde yayılarak tüm dünyada etkisini göstermiştir. Feminist hareket Rusya’da ideolojinin etkisi altında kalarak sosyalist karakter kazanmıştır. Sosyalizmin kurucularından Karl Marx, “...tarih hakkında bir şeyler bilen birisi, kadın mayası olmadan büyük toplumsal değişikliklerin gerçekleşmesinin olanaksız olduğunu bilir” sözüyle kadının toplumsal dinamiklerdeki etkisine dikkat çekmiştir. Vladimir Lenin “İnsancıl bir topluma değer biçmek kadınlara, anneye ve çocuğa karşı tutumlar göz önüne alınarak yapılabilir.” sözüyle kadınlara değer biçmenin önemini vurgularken Lev Troçki ise “Yaşam koşullarını değiştirmek için, olaylara kadın gözüyle bakmayı öğrenmemiz gerekir” sözüyle kadınların dünya görüşlerine önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kısacası sosyalist ideolojinin kurucularının kadınların özgürleşmesine dair ortak düşüncesi toplumun gelişmişlik seviyesinin kadına verdiği değerle ölçülebildiği yönünde olmuştur.

Kadının toplumdaki statüsünün ve toplumsal gelişme düzeyinin iyileştirilmesinin çözümü, kapitalist üretim sisteminin ortadan kaldırılmasında yatmaktadır. Çünkü kapitalizmde, kapitalistler üretimi sürekli artırmak zorundadır. Sosyalizmde ise bunun tersi

olarak üretim ve birikim tüketime bağlıdır. Bu kritere göre toplumun kapitalist veya sosyalist olduğuna karar verilir. Aslında Rusya’da kadınların işçi, anne ve ev hanımı olarak ihtiyaçlarının daha yüksek düzeyde karşılandığı gerçeğinden yola çıkılarak Rusya’nın sosyalist olduğu sonucuna varılabilir. Ancak üretimin önceliği -başta kadınların olmak üzere- halkın ihtiyaçlarının daha az karşılandığı birikim ise, Rusya’nın kapitalist olduğu sonucunu gösterir. Bu nedenle, Sovyet toplumunun biçimine karar vermek için kadınların yaşamlarını göz önünde bulundurmak gerekir.

Chanie Rosenberg’in tanıtımı yapılan çalışması, “Kadınlar ve Perestroyka” başlığını taşımakta olup bu eser Türkçeye Osman Akınhay tarafından kazandırılmıştır.² Eser, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Kullanılan verilerin ağırlıklı olarak Rus basını,

² Eserin orijinal adı: Chanie Rosenberg, *Women and Perestroyka*, Bookmarks, London, 1989.

radyonu ve televizyonunun çeviri özetlerinden elde edildiği gözlemlenirken, aynı zamanda önemli ölçüde Batı kaynaklarından da yararlanılmış ve bu kaynaklar metin içinde belirtilmiştir. Bu nedenle eser dönemin Rusya dışına ulaşmayan kaynakları içermesi bakımından önemli bir nitelik taşımaktadır. Yazar, anlaşılması güç Sovyet terminolojisine rağmen akıcı bir üslup tercih ederek Sovyet toplumunda kadınların statüsünü analiz etmeyi amaçlamıştır. Yazar, “Rusya’da kadınların kurtuluşunun gerçekleşmediği” iddiasını ortaya atarak, bu durumu “çünkü orada sosyalizmin başarıya ulaşmadığı” şeklinde açıklamaktadır. Yazar, bu ifadesinin kitabının temelini oluşturduğunu vurgulamaktadır. (Rosenberg, 1990, s.6).

Eserin giriş kısmında Rosenberg, feministler arasında sosyalizmin başarısının kadınların kurtuluşunu sağlamadığı düşüncesini, sosyalist feministleri de içine alarak ifade etmiştir. Bu görüşünü desteklemek için sosyalist Rusya’da kadınların eşitliğe ulaşamadığını, hatta potansiyel güçlerinin farkında olmadıklarını örnek olarak sunmuştur. Bu durumu, hem yöneticilerin çoğunluğunun erkek olduğu ataerki ilişkilerle açıklarken, aynı zamanda Tüm Dünyada Devrim’ teorisinin başarısızlığı sonrasında ‘Tek Ülkede Devrim’ teorisine dönülmesini de neden olarak göstermiştir. Ayrıca kapitalist bir ülkedeki kadınların günlük zorluklarını sosyalist bir örnekle, yani Rusya ile karşılaştırarak, sonuçların her iki ülkede de neredeyse aynı olduğunu belirtmiştir. Bu benzerlikleri vurgularken, farklılıkların önemsiz olduğunu ifade etmiştir. Yazar, bölümlerin kısa tanımlarını yaparak giriş kısmını tamamlamıştır.

Çalışmanın birinci bölümü, “Bugünkü Rusya’da Kadınlar” başlığı altında ele alınmaktadır. Yazar, kadınların işçiler, ev kadınları, toplum üyeleri olarak içinde buldukları koşulları “Kadınlar ve Çalışma”, “Konut”, “Tüketici Malları”, “Sağlık”, “Aile”, “Fahişelik” ve “Hangi Yolla?” başlıklı yedi alt bölümde verilere dayanarak detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. 1920’lerin sonlarında Stalin’in iktidarı tamamen ele geçirmesi üzerine, “birikim uğruna birikime, üretim uğruna üretime” vurgusunu içeren Beş Yıllık Planları uygulaması, bir karşı-devrimi temsil edip kapitalizmi yeniden getirmiştir. Kadınlar, kapitalist sistemin her alanında olduğu gibi, ezilerek çifte yük altında kalmışlardır.

“Kadınlar ve Çalışma” başlığı altında yazar, “Bugünkü Rusya’da Kadınların” işçi sınıfının yüzde 51’ini oluşturduğunu, endüstriyel iş alanlarının hemen hepsinde kadınlara ait iş bölümü mevcut olduğunu, ancak bu iş alanlarının çalışma koşullarının kötü olduğunu belirterek açıklamıştır. Kadınların çalıştığı fabrikaların çoğu, devrimden önce inşa edildiği için hiçbir pratik değişime uğramamıştır. Makinelerin ortalama erkek vücuduna uygun olarak tasarlanması ve kadın işçilerin göz ardı edilmesi, ayrıca eski makinelerin kullanılması nedeniyle birçok meslek hastalığının kadınlarda ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ancak fabrika kliniklerindeki doktorların iş kazalarını ve hastalıkları düzenli raporlarla Komünist Partisi’ne bildirmeleri, kadınların işlerini kaybetme korkusuyla doktora gitmemelerine ve daha ciddi sorunlarla karşılaşmalarına yol açmıştır. Buna duruma örnek olarak, zor doğum vakalarının iki katına çıkması, doğan bebeklerin ortalamanın altında ağırlığa sahip

olması ve solunum sıkıntıları çekmeleri gösterilebilir.

Rusya’da koruyucu yasalar her zaman mevcut olmuş, ancak bu yasaların uygulanması ve korunması için mekanizmalar eksik kalmıştır. Sendikaların asıl amacı, o dönemdeki Beş Yıllık Plan’ın kotalarını karşılamak olmuş ve kadınların sorunları sendikalar tarafından yeterince önemsenmemiştir. Bu nedenle, kadınlar planı yerine getirmek için ağır fiziksel işlerde, gündüz-gece vardiyalarında, uzun çalışma saatlerinde, mesaiye kalarak³, erkeklerden daha az ücret alarak çalışırlar. Bu çalışma düzeninde kadının evdeki durumu göz ardı edilmiştir. Çocuklu anneler, çocuklarının ihtiyaçları doğrultusunda fazla izin talep etmek isteseler bile, bu istekler genellikle dikkate alınmamıştır. Çalışan çocuklu annelerin, izin dönüşünde işsiz kalma riskini göze almak istemedikleri için izin kullanmaktan kaçınmışlardır. Yazar, kadınların toplumdaki azalan statüsünü, kadınların vasıfsız mesleklerde aşırı temsil edilirken yönetim pozisyonlarında yetersiz temsil edilmeleriyle ilişkilendirmiştir. Bu durum, kadın özgürlüğünü amaçlayan sosyalist sistemi benimseyen Rusya Komünist Partisi’nin üyeleri ve parti il komiteleri sekreterliklerinde erkek egemen yapısını örneklemiştir.

“Konut” başlığı altında yazar, Rusya’da çalışan kadınların yaşam kalitesini konutlar üzerinden aktarmıştır. Stalin’in ekonomiyi ağır sanayiye yoğunlaştırmasıyla birlikte hizmet sektörünün ihmal edilmesi, İkinci Dünya Savaşı’nın yaratmış olduğu tahribat,

yetersiz ve kötü barınma koşulları kadınların halihazırdaki yaşam koşullarını daha da zorlaştırmıştır. Konut sıkıntısı nedeniyle yıllarca ev sırası beklerken konut sırası gelince rüşvet ile karşılaşmaları, birçok ailenin küçük bir odayı paylaştıkları komün apartmanlarda kalabalık bir şekilde yaşamaları, evlendikten sonra ev ihtiyacını bildirenlere çözüm olarak boşanmayı önermeleri, konut yapımının işletme ve çiftlik fonlarına bağlanırken işletme ve çiftlik sahiplerinin Beş Yıllık Plan’ı yerine getirmekle meşgul olmaları, yazarın kadınların omuzlarındaki yükü daha da artıran konut sıkıntısına dair verdiği örneklerden sadece birkaçıdır.

“Tüketici Malları” başlığı altında yazar, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamalarının hem mal ve hizmetlerin mevcudiyetine hem de devletin bu ihtiyaçların üretmesine bağlı olduğu kriteri üzerinden Rusya’nın kapitalist olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Çünkü Batı ülkelerindeki işçilerle Rusya’daki işçilerin, zorunlu mal ve hizmetlere erişimde farklı nedenlere rağmen benzer zorluklar yaşadıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda, ekonomik sıkıntı içinde aile, eş, çocuklar ve ev işleri sorumlusu olarak görülen kadınlar üzerinde daha belirgin bir etki yaratmaktadır. Zorlu çalışma hayatlarını kötü ulaşım koşullarında sürdüren kadınlar, tüketim malları için de saatlerce kuyruklarda bekleyerek enerjilerini kaybetmişlerdir. Ayrıca yazar, kadınların tüketim mallarını temin etme sürecinde yaşadıkları sıkıntı ve zaman kaybının yanı sıra elde ettikleri

³ Kara Cumartesi: Plan’ı yerine getirmek üzere gönüllü Cumartesi çalışması diye bilinen uygulama.

Bu uygulamada fazla mesai kişiye sorulmaz, görevi olarak görülür.

malların kötü kalitede olmasını da vurgulamıştır.

“Sağlık” başlığı altında yazar, Beş Yıllık Planların uygulanması ve çalışmanın makineleştirilebilmesi için halk sağlığını korumak amacıyla kârdan pay ayrılmadığını açıklamıştır. İhmalkârlık olarak nitelendirilen bu durumun aslında yetkililerin sağlık hizmetleriyle ilgili uygun kararlar almaması ve kazaları, hastalıkları, çevre kirliliklerini görmezden gelmeleriyle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu durumu polikliniklerin tehlikeli binalara kurulması, hastanelerdeki onarımların doktorların yapması ve kullanılmış enjektörlerin tekrar kullanılması gibi durumlar üzerinden örneklemiştir. Ayrıca sosyalistlerin kadınların özgürleşmesi konusunda kürtaj hakkını savunmalarına rağmen Stalin tarafından kürtaj yasaklanmış, doğum kontrol haplarının dağıtımına onay verilmemiş, rahim içine yerleştirilen araçlar ve prezervatiflerin kıt ve pahalı olduğundan temin edilemediğini belirtmiştir. Bu durum kadın ve çocuk sağlığını olumsuz etkilemiştir. Yazar, kadınların hastane kuyruklarından, kötü hizmetlerden, kirlilik ve enfeksiyondan kaçınmasının yolunun ücretli muayene olduğunu belirtirken özel sağlık hizmetlerinin popüler olmasıyla birlikte üst düzey insanların bütçelerine uygun olduğunu vurgulamıştır.

“Aile” başlığı altında yazar, kapitalist ailenin emek gücünün sürekli üretilerek toplumsallaştırmanın ucuz bir aracı olduğunu belirtmiş, aynı zamanda sosyalist ailenin dış dünya karşısında bir sığınak olarak görüldüğünden bahsetmiş ve aslında sosyalist ailenin zorlu koşullar altında kapitalist aileye dönüşümünü izah etmiştir.

Rusya’da aile kavramının yaşam zorlukları ile değişime uğradığını ifade ederken, boşanma oranlarının artışı, ayrı yaşayan aile bireylerinin sayısının çoğalması, yoksulluk nedeniyle terk edilen bebeklerin sayısındaki artış ve doğum oranlarında yaşanan düşüşün bu değişimi örneklendirdiğini belirtmiştir. Sosyalist aileyi güçlendirmek isteyen yetkililerin aslında vatandaşların özel hayatlarını kontrol etmek amacıyla aileyi araçsallaştırdığını ifade etmiştir. Yazar, ayrıca bu bölümde Rusya Müslümanlarına da değinmiştir. Müslümanların yüksek doğum oranlarının toplumsal gerilik olarak değerlendirildiğini ve bu nedenle kaynak dağıtımında ayırım yapıldığını belirtilmiştir. Rusya Müslümanlarının kadınlarının başlık parası, çeyiz, bekaret, ev işlerinin sorumluluğu, aile büyüklerinin ve eşinin baskısı gibi birçok geleneksel baskılara maruz kaldıklarını, aynı zamanda devlet tarafından da ötekileştirildiklerini ifade etmiştir. Bu baskıların sonucunda kendilerini yakarak öldüren kadınlara “Canlı Meşaleler” denildiği belirtilmiştir (Rosenberg, 1990, s.66). Rus kadınların aile içinde maruz kaldığı bir diğer sorun olan ‘sarhoş koca’ durumuna da değinen yazar, bu durumda Rus kadınlarının din ile avunduklarını ve kiliseye güvendiklerini belirtmiş, ancak Perestroyka politikaları gereğince kiliseye statü verilirken İslamiyet ile anlaşılmadığını vurgulamıştır. Dolayısıyla Rusya Müslümanlarının sığınacak dinlerinin olmadığı da vurgulanmıştır.

“Fahişelik” başlığı altında yazar, seks işçiliğinin toplumun ve ekonominin yönlendirmesinin bir yansıması olarak yaygınlığını ele almıştır. 1917 Ekim Devrimi’nden sonra kaybolan seks işçiliği, Mart 1921 Yeni Ekonomik Politika (NEP) ile

tekrar ortaya çıktığını belirtmiştir. Yazar, seks işçiliğinin görünmemesi izlenimi oluşturan sahte bir algının yanlış olduğunu vurgulayarak, seks işçiliğinin kadınlar tarafından sadece bir gelir kaynağı olarak değil, aynı zamanda geçimlerini artırmak amacıyla tercih edilen bir yol olarak görüldüğünü ifade etmiştir. Seks işçiliğinin, uyuşturucu, alkol, yasadışı döviz işlemleri ve diğer suçları beraberinde getirdiğini ve hastalık oranlarında önemli bir artışa neden olduğunu belirtirken, yetkililerin ceza işlemlerinde gevşek davranmasının toplumsal ahlakın bozulmasına neden olduğunu belirtmiştir. Yazar, Moskova'da 15-17 yaş aralığındaki öğrencilerle yapılan bir anketin sonucunda seks işçiliğinin itibarlı mesleklerin önünde tercih edildiğini paylaşmıştır (Rosenberg, 1990, s.78). Bu bölümün sonunda yazar, kadınlara karşı resmi tutumlardan biri olarak düzenlenen "Miss Moskova 1988" yarışması üzerinden ideal kadın algısını eleştirmiştir, evin sorumluluklarını üstlenen, çocuk sahibi, başarılı bir işçi ve her şeye rağmen güzel olması beklentisinin altını çizmiştir.

"Hangi Yolla?" başlığı altında yazar, Sovyet kadınlarının dünya genelindeki diğer kadınlar kadar ağır koşullarda ezilmediği için Sovyet toplumunun sosyalist olmadığını vurgulamıştır. 1917 Ekim Devrimi'nin ardından kısa sürede kadınların ve çocukların ihtiyaçlarının önemsendiği toplumsal bir sistem oluşturulduğunu ve o dönemdeki Sovyet yöneticilerinin kadınları özgürleştirmek için savaş, ekonomik çöküş ve yaygın açlık koşullarında bile çaba harcadıklarını ifade etmiştir. Ancak kadınların açıklık ve yeniden yapılanma politikalarıyla birlikte ortaya çıkan

sorunlarını ve sosyal konumlarını incelerken, bu sorunlarının çözülmek yerine üstü kapatılmış bir tarihe dayandığını belirtmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'nın en geri ülkesi konumunda bulunan Rusya'nın, kadınlarının devrim yolu ile kısa süreliğine dünya genelinde ileri seviyede toplumsal cinsiyet eşitliğine önem veren sistem kurmasını ve ardından Stalin ve bürokratik devlet kapitalist sınıfa bağımlı hale gelmesi sürecinin dikkatle incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. (Rosenberg, 1990, s.82).

Çalışmanın ikinci bölümü, "Çarlık'tan Perestroyka'ya" başlığı altında ele alınmaktadır. Yazar, dört alt bölümde; "Çarlık Döneminde Kadınlar", "Devrimle Gelen Özgürlük", "Stalinizm" "Perestroyka Ne Getiriyor?" başlıkları altında, Çarlık döneminde kadınların statüsü, devrime etkileri ve devrimde elde ettikleri kazanımlar, devrim sonrası kazanımların kaybı ve Kruşçev, Brejnev ve Gorbaçov dönemlerinde yapılan değişiklikler üzerinden Rusya'nın tarihsel sürecinde kadınların toplumsal konumunu anlatmıştır.

"Çarlık Döneminde Kadınlar" başlığı altında yazar, vasıfsız işlerde çalışan kadınların, yaşam koşullarını açıklamıştır. Kadınlar hem kırsal alanda hem de kentsel bölgelerde kalitesiz, kalabalık, sağlıksız ve pahalı barınma koşullarında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Çalışma koşulları da ağır olup, özellikle havalandırması az veya hiç olmayan fabrikalarda çalışan kadınlar, zorunluluktan iç çamaşırlarıyla çalıştıkları için cinsel tacize maruz kalmışlardır. Kadınlar, erkeklerden daha az ücretlere karşılık çalışmak zorunda kaldıkları için seks işçiliğini ek gelir kaynağı

olarak görmüşlerdir. Uzun çalışma saatleri ve patriyarkal Rus toplumunun kadınlara evin ve ailenin sorumluluklarını yüklemesi nedeniyle kadınlar erken yaşlanmaya maruz bırakılmışlardır. Yazar, Çarlık döneminde kadınların, yasaların bir adamın karısını dövmesine açıkça izin verdiği bir ortamda erkeklerden daha aşağıda görüldüklerini belirtmiştir. Ancak tüm bu koşullar, 1890'ların ortasında başlayan bir grev dalgasıyla değişime uğramıştır. Özellikle 1905 Devrimi, kadınlara somut kazanımlar sağlamıştır. 1907-1912 yılları arasındaki baskı dönemi bu kazanımları ortadan kaldırmış olsa da kendilerini dönüştürebileceklerine olan inançlarını artırarak devam ettirmişlerdir. Pravda gazetesinin 1913'te 'Uluslararası Kadınlar Günü' adına özel bir sayı çıkarması ve Rabotnitsa (Çalışan Kadın) adlı kadınlara özel gazete yayımlanması, kadınların kararlılıklarını göstermiştir. Ayrıca yazar, bir tekstil işçisinden kadınların işçi sınıfına olan desteklerini aktarmıştır; "Kadın işçilerin hareketi, proleter hareketin büyük nehrine akıtılan ve ona kuvvet veren bir yan koldur." (Rosenberg, 1990, s.92).

"Devrimle Gelen Özgürlük" başlığı altında yazar, sosyalist kadınların kararlılıkları sonucunda elde ettikleri kazanımlardan bahsetmiştir. 1917 İhtilali, aslında 1914'te başlayan savaşın neden olduğu yiyecek temini sıkıntısının kadınlarda yaratmış olduğu öfkenin sonucunda başlayan ayaklanmalar neticesinde gerçekleşmiştir. Bolşevik yönetiminin kadınların grevine soğuk tepki göstermesine rağmen, eylemlerin beklenmedik bir sonuca ulaştığı anlaşılmıştır. Yazar, Bolşevik Devrimi'nin başarıya ulaşmasının ardından Pravda gazetesinden

alıntı yaparak şu satırlara yer vermiştir; "*Kadınlara selam! Enternasyonel'e selam! Kadınlar Günü'nde Petrograd sokaklarına ilk çıkanlar kadınlardı... Kadınlara selam!*" (Rosenberg, 1990, s. 95).

1918'de kadınlarla ilgili çıkan kararnamelerde kadınlara tam oy hakkı tanınmış, kadın-erkek eşitliği esas sayılmış, boşanma hakkı verilmiş, çalışma ortamlarında, saatlerinde, vardiyalarında iyileştirilmeler yapılmış, çalışma ücretleri artırılmış, sendikalaşma imkânı verilmiş, çocuklu annelere izin imkanları yaratılmış, doğum kontrol imkânı sunulmuş, doğumevleri, çocuk bakım merkezleri, çamaşırhaneler ve terzihaneler kurulmuştur. Bu yasalar kadınları çalışmaya özendirilmiş, ancak geleneksel önyargılara tam olarak engel olamamıştır. Kadın işçilerin kötü örgütlenmelerinden dolayı işçi sınıfının ilerlemesine engel oldukları düşüncesi yönetim kadrolarında işçileri temsil edemeyecekleri endişesini uyandırmıştır. Ancak Vladimir Lenin, sosyalist kadınların çabalarını örgütlü mücadeleye aktarmak için Komünist Parti'de "Jenotdel (Jenskiy Otdel)" kadın birimini kurmuştur. Yazar, Sovyetler Birliği'nin her bölgesindeki kadınlara ulaşmayı amaç edinen Jenotdel'in başarısını sayısal veriler üzerinden açıklamıştır. Ancak "Tüm Dünyada Devrim" teorisinin başarısız olmasıyla "Tek Ülkede Devrim" teorisine geçilmiş ve 1921'de yürürlüğe koyulan Yeni Ekonomik Politika (NEP) kadınların özgürlüğüne darbe niteliğinde olmuştur. Yazar, Yeni Ekonomik Politika (NEP)'nin işsizliği getirmesi nedeniyle vasıfsız olarak görülen kadınların büyük bir çoğunluğunun işsiz kaldığını, bu durumun seks işçiliği oranlarını artırdığını ve kadınlara ait görülen

sorumlulukların ortadan kaldırılmasını amaçlayan komünal kurumların işlevini kaybettiğini belirtmiştir. Böylece hem evlerine kapanıp erkeklere bağımlı hale gelmeleri üzerinden ekonomik ve sosyal özgürlüklerini kaybettikleri vurgulanmıştır.

“Stalinizm” başlığı altında yazar, Yeni Ekonomik Politikasının (NEP) işçi sınıfının etkisini azaltmasıyla birlikte bürokrasinin işçi sınıfının üstüne çıkmasını ve kadınların sorunları da dahil olmak üzere toplumsal sorunlarda gerici etkisi bulunan eski Çarlık bürokratlarının göreve alınmasıyla Rusya’da baskıcı politikaların başladığı dönemi açıklamıştır. Kadınların bu dönemde Troçki’nin Sol Muhalefeti’ne güvenerek devrimci politikaların devam etmesini istediklerini belirten yazar, muhalefetin içeride işçi sınıfını güçlendirmeyi dışarıda ise dünya devrimi yaymak için çaba gösterip dünya devrimini beklemeyi önerisinin başarısız olmasıyla kadınların bu düşüncesinin sona erdiğini belirtmiştir (Rosenberg, 1990, s.108).

Yazar, 1928’de başlatılan ilk Beş Yıllık Plan’ın, Rusya’da sosyalizmi geçersiz kıldığını ve kapitalizmi hâkim kıldığını belirtmiştir. Buna göre Batılı ülkeleri yakalayabilmek için üretimi artırarak sermaye birikimine yönelen üretim planlarının yerine getirilmesi amaç edinilmiş ve bu amaca aykırı davranışlarda bulunanların “üretim planını sabote ettiği” düşünülerek işten çıkarılarak cezalandırılmışlardır. Yazar, kadınların yaşam ve çalışma şartlarını korumanın, kadınların çalışmaya özendirilmesinin bir kenara bırakıldığını belirterek, bu durumu devrimin ilk yılları ile karşılaştırdığında kadınlar için yenilgi olarak nitelendirmiş ve kadınların özgürlüğünün toprağa gömülmesi

olarak betimlemiştir. Hatta yazar bu durumu devletin ekonomik planlarına uygun çizgide çalışmalarına devam eden Jenotdel’in, 1930’da Uluslararası Kadınlar Günü için benimsediği sloganın “Yüzde 100 Kolektifleştirme!” olarak belirlenmesine rağmen, 1932’de feshedilmesiyle örneklendirmiştir (Rosenberg, 1990, s.111). Yazar, değişen rejimin kadınların sorunlarıyla ilgilenmeme durumunu, 1917 ile 1930 yılları arasında karar ve kararnamelere kadınların sorunları hakkında 301 madde eklenirken 1930 ile 1967 arasında 3’e düşmesi üzerinden izah ederek, devrimin ilk günlerinde öne çıkan “kadın sorunu”nun zamanla görünmez olmaya başladığını göstermiştir. Bunun üzerinden toplumun ilerlemesinde olduğu kadar gerilemesinde de kadınların toplumsal durumunun etkili olduğunu vurgulamıştır.

Rejimin yeni hedeflerini desteklemek amacıyla hem işçileri disipline etmek hem de fabrikalardaki işgücü açıklarını kapatmak için doğum oranlarını artırmak istediğini belirten yazar, Stalin’in aile kurumuna bakışına dikkat çekmiştir. Kapitalist düşünce anlayışına göre aile, zamanın çalışan neslini besleyecek ve bir sonraki nesli doğurup yetiştirecek en ekonomik kurum olarak görülmüştür. Stalin’in kapitalist aile kurumuna yaklaşımının da aynı olduğuna işaret eden yazar, bu bağlamda evlilik dışı cinsellik “cinsel aşırılık” ya da “anarşi” olarak kınanmış, evlilik kurumu özendirilmiş, boşanma oranlarının azaltılması için boşanma bedelleri ödenemeyecek miktarlara getirilerek zorlaştırılmış ve boşananlara nafaka zorunluluğu getirilmiştir. Doğum oranlarının artırılması için kürtaj yasaklanmış, annelik yüceltilmiş, çocuk

bakımı imkanlarının artırılması hedeflenmiş ve fazla çocuk sahibi olanlar maddi olarak ve madalyalar ile ödüllendirilirken ve küçük ailelere ve bekârlara özel vergi koyulmuştur.

“Perestroyka Ne Getiriyor?” başlığı altında yazar, Gorbaçov’un Perestroyka ve Glasnost politikası sonucunda yapılan reformların sebeplerini ve kadınlar için kazanımlarını açıklamıştır.⁴ Sovyet ekonomisi, zengin doğal kaynaklar, köylülerin sanayiye aktarılması, kadınların çalışma hayatına girmesi ve yüksek doğum oranları sayesinde dünyanın ikinci büyük ekonomisine sahip olmuştur. Ancak yazar, potansiyel kadın emeği havuzunun kurduğunu, doğum oranının gerilediğini ve bu durumun kitlesel protestolara sebep olduğunu belirtmiştir. Yazar, Gorbaçov’un aileyle ilgili geleneksel bütün burjuva değerleri ve kadının onun içindeki yerini vurguladığı sözlerini şöyle aktarmıştır;

“Kadınlar evdeki günlük görevlerini yerine getirmeye yeter zaman bulamıyorlar artık. Problemlerimizin pek çoğunun bir ölçüde aile bağlarının zayıflamasından ve aile sorumlulukları karşısında gevşek tutumlardan kaynaklandığını keşfettik... basında, kamu kuruluşlarında, işte ve evde sıcak tartışmalara giriyoruz. Amaç kadınların salt kadınca misyonlarına dönmelerini

olanaklı kılmak için neler yapmamız gerektiği sorununu ortaya koymak.” (Rosenberg, 1990, s.131).

Doğum oranlarını artırmak amacıyla sunulan taahhütler arasında, doğum izninin uzatılması, kadınlara öncelik tanınması, genç ailelere kooperatiflerde öncelik verilmesi, anaokullarının imkanlarının genişletilmesi ve gece vardiyalarında kadınların çalıştırılmaması gibi sözler bulunmaktadır. Ayrıca, bürokratların rüşvetle elde ettikleri konutların toplumsal amaçlar doğrultusunda boşaltılması (hastane anaokulu) vaadi de yapılmıştır. Ancak yazar, doğum oranlarını artırmak isteyen Gorbaçov’un aslında bu oranları Avrupa Rusları arasında artırmak istediğini belirtmiştir. Çünkü Rusya Müslümanları arasındaki doğum oranının ortalamanın yaklaşık dört katı kadar yüksek olduğunu ve devletin buna olumsuz bir yaklaşım sergilediğini ifade etmiştir. Ayrıca, Gorbaçov’un vaatlerinin aşağıdan yukarıya talep şeklinde olmayıp yukarıdan aşağıya uygulanan reformlar olduğunu vurgulayarak, bu yaklaşımın istenenin tam tersi sonuçlar doğurduğunu öne sürmüştür. Yazar, kısıtlamalara getirilen bir kapının açılması sonucunda toplu protestoların kontrolden çıktığı durumda tekrar kapatılması örneği üzerinden açıklamıştır. Bu durumun toplumda ve özellikle de kadınlarda endişe, kuşku, hayal kırıklığı ve öfke uyandırdığını ifade etmiştir.

⁴ Perestroyka Politikası: Sosyalizmin dinamiklerinin sarsılmasıyla birlikte serbest ekonomi yöntemi ile Sovyet ekonomisinde yeniden yapılanma politikasıdır. 1979 yılında dönemin devlet başkanı Leonid Brejnev tarafından önerilen yapılandırma politikası 1980 yılından itibaren Mihail Gorbaçov tarafından yürürlüğe konulmuştur.

Glasnost Politikası: Çernobil Nükleer Santral patlamasının ardından Sovyet sansürü nedeniyle toplumsal infial ve yetkililere güvensizlik yaşanmıştır. Bu nedenle 1985 yılında Sovyet toplumunun gizli kalmış yönlerini ortaya çıkarmak, fikir ve özgürlüklerin daha rahat ifade edebilmek için “açıklık” politikası yürürlüğe koyulmuştur.

Son olarak yazar, kitabın sonuç bölümünü yazmamış ve fikirlerini bir paragrafta özetlemiştir. Yazar, kadınların eski güvenlerini yeniden kazandıklarında daha iyi teknolojik kaynaklar ve maddi koşullar elde ederek kapitalizmi ortadan kaldırarak sosyalizmi getirme yoluyla özgürlüklerine kavuşabileceklerine inandığını belirtmiştir. Yazar, bu mücadelenin yeni bir hareket olmadığını, ancak Stalin'in karşı-devriminin Bolşevikleri durdurduğu noktadan devam edeceğini ve bu şekilde kadınların gerçekten eşit ve özgür olabileceklerini belirterek cümlelerini tamamlamıştır.

2. SONUÇ

Eserin Çarlık Rusyası ve Sovyet Rusyası'nda kadınların toplumsal statülerindeki değişimleri inceleyerek, yakın dönemde Rusya'da kadın hakları üzerine araştırma yapacaklar için önemli bir özet kaynak olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nde 'Sovyet Kadını' terimi altında değerlendirilen Rusya Müslümanlarının Rus propagandasına tabi tutulma sürecinin tarihsel gelişimini anlamak açısından da faydalı olduğunu belirtmek önemlidir. Yazar, çalışmanın geniş kapsamlı olması nedeniyle derinlemesine bir anlatım yerine, konunun daha basit ve yüzeysel bir şekilde anlaşılabilmesini amaçlayarak bir tercih yapmıştır. Bu yaklaşım, okuyucuda bazı soru işaretleri oluşturarak ve yeni araştırma konularını teşvik ederek bilgiyi daha etkili bir şekilde özümsemesini hedeflemiştir. Bunun yanı sıra yazarın uzun cümleler kurması nedeniyle, eserin çevirisinde cümle düşüklükleri ve anlatım bozuklukları oluşmuştur. Bu durum, metnin genel okunurluğunu etkilememekle birlikte dikkat çekmektedir. Diğer taraftan eserin

fiziksel yapısıyla ilgili okuyucuyu zorladığını söylemek mümkündür. Fiziksel eksikliklerden biri eserin bir kaynakçasının bulunmamasıdır. Bu durum sonraki dipnotlarda ilkinin arayıp bulma zorunluluğunu doğurmaktadır. İkinci eksiklik ise eserin son baskısının 1990 yılında yapılması nedeniyle hem temin imkanının bulunmaması hem de güncelleştirilmemiş olmasıdır. Üçüncü eksiklik ise yazarın konu akışını yakın dönemden eski döneme ve tekrar yakın döneme şeklinde ilerletmesidir; bu durum olay akışını takip etmeyi zorlaştırmıştır. Ancak, bu eksikliklere rağmen aktarılan olaylar ve fikirler geniş bir bağlamda yer almaktadır.

Eserin kapitalizm ile sosyalizm üzerinden Batı ve Rusya'yı karşılaştırarak inceleyerek, bu süreçlerin arkasındaki ideolojiyi ve yapılanmayı mantıklı ve tutarlı bir çerçevede sorgulaması bakımından tarih bilimi için önemlidir. Yazarın siyasi geçmişi ve diğer eserleri göz önünde bulundurulduğunda, olaylara objektif bir yaklaşım sergilediği gözlemlenebilir. Ancak, kitabın son bölümdeki bazı analizlerinde yazar, sosyalist kadınlarla ilgili duygusal bir bakış açısını dile getirmekten kaçınmamıştır. Bu nedenle eserin dikkatli incelenmesi önerilir. Ayrıca eserin 1990 yılında, Sovyetler Birliği'nin dağılmadığı bir dönemde son baskısının yapılması nedeniyle, varılan yargılardan çıkarılan sonuçlar çarpıcı nitelikte açığa kavuşturmuştur. Kitabın kapak tasarımı, tuğlayı andıran dikdörtgen şekiller arasından bakan bir çift kadın gözü ile geleneksel ve toplumsal yargılarla örülmüş duvarlar arasından 1917 Devrimi ile bir aydınlık pencere bulan ancak o pencereyi genişletemeyip sıkışan kadını tasvir

etmektedir. Bu bağlamda, kapak tasarımının kitabın amacına hizmet ettiği söylenebilir.